

Tariffoppgjøret 2013

Fafo-forsker Åsmund Arup Seip oppsummerer i denne artikkelen lønnsoppgjøret 2013

Bakgrunnen for lønnsoppgjøret 2013

Før lønnsoppgjøret starter er både arbeidsgiversiden og arbeidstakersiden opptatt av å få et så godt og riktig bilde av norsk økonomi som mulig. Dette bildet skal danne grunnlag for å beregne hvor stor lønnsøkning fagforeningene kan kreve og hvor store kostnadsøkninger virksomhetene kan tåle. I dette arbeidet får partene hjelp av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

Våren 2013 rapporterte Det tekniske beregningsutvalget at produktivitetsveksten i norsk industri de siste ti årene var noe lavere enn hos våre handelspartnere (TBU 18.02.13). Men norsk industri fikk stadig bedre betalt for sine produkter. Dette kompenserte for den svake produktivitetsveksten (målt per timeverk i faste priser). Utvalget så en svak bedring i økonomiene internasjonalt, men usikkerheten var stor. For Norges del var utsiktene positive, men en begynnende nedgang i sysselsettingsveksten kunne gi varsel om noe økende arbeidsledighet.

Som vanlig var partene ute med forpostfektninger før lønnsoppgjøret. I Unio var Anders Folkestad «nøktorn optimist» og regnet med en lønnsvekst på rundt 4 prosent (Unio.no, 23.1.2013). Dette var i tråd med anslaget for lønnsvekst i nasjonalbudsjettet. LO varslet at pensjon ville bli viktig, mens direktør Petter Furulund i NHO Service protesterte: «Pensjon skal ikke inn i tariffavtalene», uttalte han til Klassekampen (25.1.2013).

For LO var det viktig at lønnsoppgjøret bidro til at arbeidsløsheten ikke økte. Da LOs representantskap vedtok hovedlinjene for mellomoppgjøret, la organisasjonen vekt på at oppgjøret skulle sikre at arbeidstakerne fikk en rimelig del av verdiskapingen og bidra til en rettferdig fordeling av lønn og inntekter.

Valg av oppgjørsform

Den 19. februar 2013 holdt LO sitt representantskapsmøte hvor hovedretningslinjene for tariffoppgjøret ble trukket opp. I LOs representantskap er forbundene representert ut fra sin størrelse. Der sitter også representanter for fylkene og for LOs sekretariat. Representantskapet bestemte at lønnsoppgjøret 2013 skulle organiseres som et samordnet oppgjør.

Samordnet oppgjør

I et samordnet oppgjør blir mange tariffavtaler i privat sektor revidert samtidig.

Hovedorganisasjonene LO og YS forhandler hele avtalekomplekset med NHO og Virke på vegne av de enkelte forbundene. For LOs del gjennomføres det fellesforhandlinger under LOs ledelse, og det blir holdt felles avstemning om forhandlingsresultatet. De enkelte forbundene er bundet av resultatet. Det er LOs representantskap som bestemmer om det skal være forbundsvist oppgjør eller samordnet oppgjør.

Lønnsoppgjøret 2013 var et mellomoppgjør. Alle de store tariffavtalene i privat sektor, i statlig og kommunal sektor, og i Arbeidsgiverorganisasjonen Spekter er toårige avtaler. I tariffavtalene er det tatt inn en bestemmelse om at det ved utløpet av første avtaleår skal opptas forhandlinger om eventuelle lønnsendringer for annet avtaleår. I et mellomoppgjør er det derfor bare forhandlinger om lønn som skal gjennomføres. Andre bestemmelser i tariffavtalene skal ikke reforhandles med mindre begge parter ønsker det. Dette gjør mellomoppgjørene mindre omfattende enn hovedoppgjørene.

Representantskapsmøtet slo fast at mellomoppgjøret 2013 måtte sikre at kjøpekraften ble opprettholdt, og la til grunn at kravene skulle reflektere en «lav- og likelønnsprofil på sentralt og lokalt avtalte tillegg» (Hovedlinjer for mellomoppgjøret 2013).

Samordnet oppgjør i privat sektor: LO – NHO

11. mars startet forhandlingen. VG kunne melde at det var stor moderasjonsvilje hos begge parter (VG 7.3.2013). Meldingen om et moderat oppgjør preget avisoppslagene fram mot sluttforhandlingene. Da sto NHO med et tilbud om null i generelt tillegg i avtaleområder med lokal forhandlingsrett (VG 19.3.2013). LO visste at lavlønnsprofilen kunne føre til brudd og mekling, men fryktet neppe at det skulle bli åpen konflikt.

Lønnsoppgjøret i 2013 var det første lønnsoppgjøret til Kristin Skogen Lund, den nye administrerende direktøren i NHO. Det kan være krevende å skulle gjennomføre et lønnsoppgjør for første gang. Skogen Lund la trolig vekt på vise styrke for å vinne samlende støtte i NHO-leiren. Samtidig var det viktig ikke å havne i konflikt i det som skulle være et enkelt mellomoppgjør. Da LO brøt forhandlingene og beklaget at Kristin Skogen Lund viste «manglende evne til å imøtekomme moderate krav», beskrev Dagbladet en administrerende direktør som var «strammere i maska» enn vanlig (Dagbladet 24.3.2013). Og en maske kunne kanskje forhandlerne trenge. Både LO og NHO visste at oppgjøret ville bli relativt moderat, men måtte likevel vise utad at forhandlingene hadde vært så reelle og tøffe som mulig. I slike tilfeller er det ikke uvanlig at det blir brudd. Dette var LO-leder Roar Flåthens siste lønnsoppgjør. Han kunne ikke komme hjem med et moderat resultat uten at arbeidsgiverne hadde vært under press.

I tillegg til forhandlingene om lønn, ønsket LO å drøfte pensjonsspørsmål med arbeidsgiverne. Dette har vært et viktig tema for LO over flere år, parallelt med at pensjonsreformen har blitt vedtatt og satt ut i livet. Tema ble ikke tatt opp i frontfagsforhandlingene i 2012, men LO har gjort klart at dette vil bli et viktig tema i årene som kommer. LO ville gjerne ha nedsatt et pensjonsutvalg som kunne forberede spørsmålene før hovedoppgjøret i 2014, men NHO avviste bestemt å ta opp pensjonsspørsmålet i et mellomoppgjør (NTB 5.3.2013).

Meklingen med NHO foregikk parallelt for LO og YS, og på overtid natt til 8. april la riksmelker Kari Gjestebø fram et meklingsforslag partene kunne anbefale. Forslaget ble senere vedtatt.

Generelle tillegg

Lønnstillegget ble gitt som et generelt tillegg på 75 øre per time fra 1. april. Industrifagene som har lokale forhandlinger i tillegg til de sentrale, ville kunne få ytterligere lønnsøkning gjennom lokale lønnstillegg. De lokale lønnsforhandlingene gjennomføres i bedriftene, der det skal legges vekt på bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Mange bedrifter har ikke lokale forhandlinger, men følger såkalte normallønnsoverenskomster. Mange av disse overenskomstene har et lønnsnivå som ligger under gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. For å kompensere for manglende lokal lønnsdannning, og for å sikre at lavlønnslag ikke blir hengende for langt etter i lønnsutviklingen, ble det gitt et ekstra lønnstillegg på kroner 1,40 per time til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittslønn under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2012. Eksempel på slike overenskomster er butikkoverenskomsten, bussbransjeavtalen og avtalen for renholdsbedrifter.

Overenskomster LO – NHO under 90 % av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn:

Navn på avtale

70 Butikkoverenskomsten – HK
190 Rammeavtale – losse – lastearb. – fastlønn
179 Sør- og Nord-Norgeavtalen
501 Bussbransjeavtale
441 Serigrafioverenskomsten
487 AMB-overenskomsten
131 Egg- og fjærfekjøttindustrien
173 Havnetariffen
14 Vekteroverenskomsten
512 Mat- og drikkevareindustrien
481 Pleie- og omsorgsoverenskomsten
390 Service- og vedlikeholdsoverenskomsten (3 avt.)
55 Bokbinderier
370 Naturbruk
415 Fritids- og aktivitetsavtale
296 Teko-overenskomsten
329 Glass og keramisk industri
301 Parkeringsselskaper
196 Jordan
105 Vaskerier og renserier
10 Renholdsbedrifter
308 Bensinstasjoner – HK
79 Hot. Og rest. –Riksavtalen
293 Landforpleiningsavtalen
11 Renhold i egen regi
521 Dyrepleiere og klinikkassistenter
525 Landbruk og gartneri.
Kilde: LO, Samfunnsnotat nr. 15/13.

Andre oppgjør i privat sektor (utenom LO-NHO-området)

YS og NHO forhandlet og meklet samtidig med LO og NHO, og anbefalte et oppgjør med de samme lønnstilleggene. Frontfagsmodellen som ligger til grunn for det norske forhandlingsystemet forutsetter at lønnsoppgjørene som følger etter oppgjøret i industrifagene over tid skal ligge innenfor den samme økonomiske rammen.

Frontfaget legger føringer

«Partene er enige om betydningen av at alle grupper respekterer de rammer som det er enighet om i den koordinerte lønnsdannelsen. [...] Partene forutsetter at den samlede lønnsveksten som avtales sentralt og lokalt skal være normgivende både for ledere og andre grupper arbeidstakere i bedriften og i arbeidsmarkedet ellers.» Riksmeklerens møtebok i sak 2013-004, LO og NHO.

Oppgjørene mellom Virke og LO og Virke og YS fulgte også langt på vei samme mal. Det ble gitt et generelt tillegg på 75 øre per time, og et minstelønnstillegg innenfor overenskomster som lå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Funksjonæravtalen mellom Virke og YS fikk tilsvarende oppjustering. I tillegg ble flere minstelønnsseter hevet.

I flere avtaler ble det gjort justeringer som følge av garantiordninger. Dette er ordninger som skal sikre at lønnsutviklingen for de lavtlønte ikke blir hengende etter. I Landsoverenskomsten mellom Virke og HK ble det gjort justeringer av enkelte minstelønnsseter. Det samme gjaldt innenfor avtalene mellom Virke og YS. Under forhandlingene om Grossistoverenskomsten mellom Virke og LO/NTF og mellom Virke og YS/Parat/YTF ble partene enige om å endre beregningsmåten for lønnsgarantien. Dette førte til at minstelønn her ble hevet betydelig. Enkelte av justeringene ga arbeidstakere i lavlønnfag opp mot 5 prosents lønnsøkning.

Oppgjøret i offentlig sektor

I offentlig sektor kom forhandlingene i gang den 12. april. Hovedtariffavtalene i offentlig sektor løper fra 1. mai til 30. april, og forhandlingene avsluttes etter at frontfagsforhandlingene har kommet i havn. I likhet med partene i privat sektor, var partene i staten og kommunene i 2013 også enige om at det måtte bli et moderat oppgjør. «Men hva som er moderasjoner et definisjonsspørsmål», uttalte forhandlingsleder for Unio i staten, og indikerte dermed at forhandlingene ikke nødvendigvis ble lette (NTB 12.4.2013).

Oppgjøret i staten

Flere grunner talte for at det ikke ville bli streik i det statlige oppgjøret i 2013. Det var et valgår, og få trodde LO og de andre store organisasjonene ville lage vanskeligheter for regjeringen. Det ville heller ikke være mye å hente på å streike i et mellomoppgjør som bare dreiet seg om lønnsjusteringer. I tillegg hadde streikeurologhetene i offentlig sektor i 2012 gitt inntrykk av dårlig forberedelser og dårlig koordinering. Partene på begge sider av bordet var nok opptatt av å rette opp dette inntrykket i 2013.

Utfordringene i oppgjøret i staten dreiet seg om den økonomiske rammen, og om det skulle kompenseres for det etterslepet organisasjonene i offentlig sektor mente hadde oppstått etter at tall fra det tekniske beregningsutvalg viste at industrien hadde hatt en lønnsutvikling på 4,2 prosent siste året, mens statsansatte hadde fått 4,1 prosent.

Noe av spenningen knyttet til kampen om fordeling av midlene i staten forsvant da LO Stat, Unio og YS Stat fremmet felles krav. Organisasjonene var enige i at mest mulig av pengene skulle fordeles sentralt, helst alt. Dermed ble Akademikerne stående alene med krav om lokal fordeling av midlene.

Staten v/Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet la opp til å følge linjene som frontfaget hadde trukket opp med en ramme på 3.4 prosent. Personaldirektør i staten, Merethe Foss Liverud poengterte likevel at «frontfagsoppgjøret er en mal, ikke en fasit» (NTB 12.4.2013). Resultatet ble en ramme på 3,48 prosent, med et generelt tillegg fordelt som et kronebeløp for lønnstrinn 19 til 51 og som prosenttillegg på 1,07 prosent for lønnstrinn over dette (Protokoll mellomoppgjøret i staten 2013). Det ble ikke avsatt penger til justeringsforhandlinger eller lokale forhandlinger. Med dette hadde arbeidstakerorganisasjonene i staten fått hentet inn nesten hele etterslepet, slik de ønsket, og fått et oppgjør med lavlønsprofil. Personaldirektøren fikk gjennomført et moderat oppgjør innenfor rammene av frontfagsmodellen uten å havne i mekling, og sikret regjeringen ro gjennom valgåret.

Oppgjøret i kommunene

I kommunal sektor inngår arbeidsgiverorganisasjonen KS formelt tariffavtale med hvert enkelt forbund. Forhandlingene er likevel koordinert slik at forbundene inngår i forhandlingssammenslutninger, og det inngås en felles eller likelydende tariffavtale for alle. Oslo kommune inngår en egen tariffavtale med forbundene.

Forhandlingene i KS-området startet 17. april og foregikk parallelt med forhandlingene i staten. Noen timer etter at oppgjøret i staten var i havn kvelden den 30. april, kom KS og forhandlingssammenslutningene (LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne) til enighet om et anbefalt forslag.

I kommunal sektor var overhenget fra lønnsoppgjøret i 2012 betydelig (2,7 prosent). Det medførte at det var begrenset hvor stort lønnstillegg med friske midler som kunne fordeles i kommunene 2013.

Overheng

Lønnsoverhenget oppstår når det gis lønnstillegg i løpet av året slik at lønnsnivået ved utgangen av året er høyere enn gjennomsnittet for hele året. I det påfølgende året vil denne forskjellen allerede utgjøre en lønnsøkning fra foregående år. Dersom alle lønnstillegg blir gitt med virkning fra 1. januar vil det ikke oppstå noe overheng. Et eventuelt overheng blir regnet inn i rammen for lønnsvekst det påfølgende året når årslønnsveksten (lønnsveksten fra ett år til det neste) skal beregnes.

Resultatet av forhandlingene i KS-området ble en ramme beregnet til 3,54 prosent inkludert overhenget. Lønnstilleggene ble fordelt gjennom et generelt tillegg på 0,75 prosent eller minst 3 100 kroner til alle ansatte i stillinger som har sentral lønnsdannelse (kapittel 4 i hovedtariffavtalen i KS). Det ble foretatt justeringer av minstelønnsseter og gitt en ansiennitetsgaranti. Det ble ikke avsatt midler til lokale forhandlinger (KS, B-rundskriv nr. 8/03-2013).

Enkelte stillingsgrupper i KS-området, som blant annet omfatter akademikere, har ikke sentral lønnsdanning. Disse omfattes av hovedtariffavtalens kapittel 5, og har årlige lokale

lønnsforhandlinger som gjennomføres etter at det sentrale oppgjøret er ferdig. Eksempel på slike stillingsgrupper er advokat, arkitekt, ingeniør, jordmor, lege og psykolog.

Lønnsoppgjøret i Oslo kommune var også ferdigforhandlet sent på kvelden den 30. april. Da kom partene til enighet om et forhandlingsresultat som ga et generelt lønnstillegg fra 1. mai på 2,55 prosent eller minst kr 9 700. Den totale rammen for oppgjøret var på 3,5 prosent.

Både Fagforbundet og Unio ga uttrykk for at de var fornøyd med profilen på oppgjøret. Mari Sanden i Fagforbundet i Oslo ga overfor NTB uttrykk for at det hadde vært viktig «å få sentrale tillegg og unngå lokale forhandlinger» (NTB 1.5.2013). Dette kravet hadde ikke Akademikerne stilt seg bak. Akademikernes krav var at årets friske midler skulle fordeles gjennom lokale forhandlinger. Organisasjonen mente dette var viktig for de kommunale virksomhetene «som ikke klarer å rekruttere og beholde dyktige medarbeidere» (Samfunnsviterne 30.4.2013). Akademikernes forhandlingsleder uttrykte misnøye med forhandlingsresultatet, og varslet krav om endringer av «systemet» ved neste hovedoppgjør (NTB 1.5.2013).

Syv tariffavtaler som omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner innen helse, undervisning og kultur, det såkalte HUK-området der arbeidsgiverorganisasjonen Virke er part, ble forhandlet samtidig med avtalene i stat og kommuner. Forhandlingsresultatet for disse overenskomstene i HUK-området fulgte resultatene i tilsvarende områder i kommunal sektor (TBU, Etter inntektsoppgjørene 2013).

Spekteroppgjøret

I slutten av mai var tariffoppgjøret også gjennomført i Spekters virksomheter. Forhandlingsmodellen i Spekter innebærer at det kan gjennomføres både sentrale og lokale virksomhetsforhandlinger før et oppgjør er i havn.

Den første mai meldte LO Stat at det var vanskelige forhandlinger i NRK, Operaen og Flytoget. Disse virksomhetene er medlem i Spekter. I tråd med forhandlingsmodellen hadde partene lokalt i virksomhetene fått en tidsfrist for å bli enige. Blir de ikke det, bistår Spekter og hovedorganisasjonene i forhandlingene og gjennomfører nye sentrale forhandlinger. Etter et eventuelt brudd går forhandlingene til mekling hos Riksmekleren. Forhandlingene i NRK endte i brudd. LO Stats forhandlere mente lavtlønne kom for dårlig ut (Fagbladet 7.5.2013). Dagsavisene fulgte meklingen og varslet mulig streik. Da riksmekleren la fram et forslag på overtid aksepterte partene. Striden hadde stått om kronebeløp eller en mer målrettet fordeling. Resultatet ble en løsning med et generelt tillegg på 14 700 kroner eller minimum 2,6 prosent, samt en pott til justeringer. En protokollbestemmelse om at lønnspolitikken i NRK skal evalueres måtte også til (Magasinet Aktuell 28.5.2013).

I helseforetakene kom partene i Spekter til enighet i juni. Forhandlingsordningen i helseforetakene er noe mer omfattende enn for de andre virksomhetsområdene, og det er tidkrevende å gjennomføre lokale forhandlinger i alle helseforetakene. Resultatet ble omtrent som i offentlig sektor, og det var ikke nødvendig å gjennomføre mekling med noen av organisasjonene.

Streiker i 2013 -Turbulens i luftfarten

I løpet av 2013 var det to streiker innenfor riksdekkende avtaleområder. Begge var knyttet til luftfarten. Den første streiken ble igangsatt allerede 12. mars, og var knyttet til tariffoppgjøret for

2012 der forhandlingsresultatet var blitt nedstemt i uravstemningen. Ni medlemmer av Luftfartens funksjonærforening gikk til streik ved Brønnøysund lufthavn etter at meklingen om Flyekspedisjonsavtalen med NHO Luftfart ikke førte fram. Flyekspedisjonsavtalen omfatter en rekke firma som leverer bakketjenester blant annet til Widerøe på kortbanenettet i Nord-Norge. Streiken ble trappet gradvis opp, og omfattet til slutt 46 medlemmer ved flere flyplasser i Nordland og Finnmark. Etter over to måneders streik kom partene til enighet med hjelp av Riksmekleren. Streiken dreide seg blant annet om hvordan forhandlingene skal foregå. Luftfartens Funksjonærforening krevde at forhandlingene skulle gjennomføres slik at uravstemningen også skulle omfatte det lokale forhandlingsresultatet. Arbeidsgiverorganisasjonen NHO Luftfart avviste kravet om streikerett i de lokaleforhandlingene, og mente disse skulle gjennomføres under fredsplikt (Brønnøysunds Avis 26.03.13). Partene ble til slutt enige om å utrede spørsmålet, og streiken kunne avsluttes.

Under streiken ble det reist beskyldninger om bruk av streikebrytere. Widerøe flyselskap brukte egne mannskaper for å få utført noe av det arbeidet den streikerammede virksomheten Air Services i Brønnøysund skulle utføre. Dette kalte Luftfartens Funksjonærforening streikebryteri, og offentliggjorde navnene på personene som var involvert i arbeidet (NRK Nordland 18.03.12). De ansatte som ble navngitt følte seg ærekrenket og gikk til sak for å få oppreisning. Luftfartens Funksjonærforening tapte saken i Oslo tingrett, og måtte betale hver av de navngitte Widerøe-ansatte 20 000 kroner i erstatning, samt saksomkostninger (NRK Nordland 24.10.13).

I den andre streikekonflikten som rammet luftfarten i 2013 var det Parat og Widerøes Kabinforening som var involvert. Motparten var NHO Luftfart og Widerøe. Da meklingen ikke førte fram ble det iverksatt streik for 312 kabinansatte fra 8. mai. Streiken dreide seg om de ansattes rett til forhandlinger og medinnflytelse over pensjonsordningen. Ledelsen i Widerøe avviste kravet, og mente det var «umulig for selskapet å gi de kabinansatte forhandlingsrett» (NTB 7.5.2013). Selskapet pekte på at det var historiske årsaker til at pilotene i Widerøe hadde forhandlingsrett i spørsmål om pensjonsavtalen.

Alle Widerøes fly ble satt på bakken. Streiken dreide seg om prinsipper, og NHO og flere av NHOs landsforeninger har som vi har sett vært svært avvisende til å åpne for forhandlingsrett over pensjonsspørsmål. Selv om begge parter ga uttrykk for at de ikke ønsket en streik, var det vanskelig å finne en løsning. Partene fortsatte samtaler under konflikten, og kom etter fire dager til enighet. Løsningen ble en lokal avtale som ga Widerøes Kabinforening forhandlingsrett på de delene av pensjonsordningen som ikke berører den kollektive pensjonen og som ikke gjelder for alle ansatte i Widerøe (NHO Luftfart 11.5.2013).

Holdenutvalget – mål for framtidige lønnsoppgjør

Storstreikene i offentlig sektor i 2012 førte til nedsetting av et utvalg som skulle vurdere erfaringene med lønnsdannelsen de siste 12 årene og peke på utfordringer for den framtidige lønnsdanningen, det såkalte Holden 3-utvalget. Utvalget jobbet med utredningen i løpet av 2013 og la i desember 2013 fram sin utredning.

Utvalget konkluderte med at det inntektspolitiske samarbeidet har bidratt til en god utvikling i Norge, og at frontfagsmodellen var en viktig del av dette inntektspolitiske samarbeidet. Utvalget

understreket at lønnsveksten samlet sett må være tilpasset den sektoren som er utsatt for internasjonal konkurranse.

Lønnsveksten i frontfaget må fungere som en troverdig norm for de andre sektorene, påpekte utvalget, som mente Industrieroverenskomsten i rimelig grad representerer konkurranseutsatt sektor. Utvalget understreket at profilen i frontfaget ikke skal overføres til andre sektorer, men at utformes på bakgrunn av behovene i de enkelte sektorene. Det er viktig at lønnsoppgjørene bidrar til gode tjenester og høy produktivitet både i offentlig sektor og andre sektorer, mente utvalget (NOU 2012:13; [Holdens foredrag ved Fafo 11. desember 2012](#))

Med en stor grad av enighet rundt den norske forhandlingsmodellen er det god grunn til å tro at partene i kommende lønnsoppgjør vil følge frontfagsmodellen. Dette vil trolig dempe stridighetene om økonomi. Men Norge står midt oppe i en omfattende omlegging av landets pensjons- og trygdesystem. I spørsmål om utforming av pensjonssystem, og retten til å ha medinnflytelse i slike spørsmål, har partene stått lenger fra hverandre. Pensjonsspørsmål kan dermed skape utfordringer i framtidige lønnsoppgjør.